

ויצא

להיכן הלך יעקב – לחרן או לפדן ארם?

הצגת הבעיה

בסוף פרשת תולדות מסופר שבעקבות לקיחת הברכות על ידי יעקב רצה עשו להורגו, ואז ציוותה רבקה את יעקב: "ועתה בני שמע בקלי, וקום ברח לך אל לבן אחי חרנה" (כז, מג). אבל כאשר יצחק ציווהו ללכת ללבן, הוא לא אמר לו ללכת חרנה, אלא: "קום לך פדנה ארם" (כח, ב). ושוב נאמר שם בסמוך שלוש פעמים: "וישלח יצחק את יעקב וילך פדנה ארם" (כח, ה). "וירא עשו כי ברח יצחק את יעקב ושלח אתו פדנה ארם" (כח, ו). "וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך פדנה ארם" (כח, ז). אבל אחר כך כתוב: "ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" (כח, י). וכשיעקב פגש את הרועים ושאל אותם למקומם, הם ענו: "מחרן אנחנו" (כט, ד).

נשאלת השאלה: להיכן הלך יעקב – לחרן או לפדן ארם?

כתב החזקוני (כח, י) ששניהם מקום אחד.

הרמב"ן (יא, כח) כתב ש"חרן" הוא שם העיר, ושם הארץ הוא "ארם נהרים", ורש"י (כה, כ) הסביר ש"פדן ארם" פירושו "שדה ארם", או "שני ארם", ודבריו יורחבו בס"ד לקמן, ואפשר שזו גם כוונת החזקוני. אך עדיין נשאלת השאלה: מדוע כתבה התורה מספר פעמים "חרן" ומספר פעמים "פדן ארם"? ועוד שהתורה דרכה לקצר (עיין פסחים ג, ע"ב), ואם כן מדוע האריכה פעמים רבות וכתבה "פדן ארם" במקום "חרן" (או "פדנה ארם" במקום "חרנה")?

א. פדן ארם נזכרת ביחס ליצחק

כאשר מתבוננים בכל הפסוקים שהובאו עד כה רואים ש"פדן ארם" נזכרת תמיד בפסוקים שבהם נזכר יצחק, ואילו "חרן" נזכרת בפסוקים שבהם יצחק איננו נזכר. אם כן אפשר לומר שרבקה שלחה את יעקב למקום המדויק – העיר חרן, אך יצחק, שלא הכיר את העיר, שלחו לאיזור הכללי – פדן ארם. יעקב שמע לאביו ולאמו והלך באופן כללי לפדן ארם, אך באופן יותר מדויק לחרן, וכאשר פגש את הרועים ושאלם למקומם הם ענו: "מחרן אנחנו".

מדוע חשוב היה לתורה להדגיש זאת? אפשר שהתורה מלמדת אותנו בזה על מעלתו של יצחק, שהיה עולה תמימה ולא הורשה לצאת מארץ ישראל¹, ובפסוקים אלו רמוז שאף במחשבתו הוא לא התעניין בפרטים שבחוץ לארץ, אלא ידע רק באופן כללי שמשפחת אשתו גרה בפדן ארם.

הדבר מתאים גם למה שנאמר בתחילת פרשת תולדות: "ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה... **מפדן ארם**" (כה, כ). והרי לפני כן נאמר שהעבד הגיע "אל **ארם נהרים**, אל **עיר נחור**" (כד, י) – היא **חרן** (רמב"ן בראשית יא, כח), ושם פגש את רבקה, ומדוע נאמר כאן שיצחק לקחה **מפדן ארם**? כדי ללמדנו שיצחק לא התעניין בפרטים שבחוץ לארץ, אלא ידע רק באופן כללי שאשתו באה מפדן ארם.

הסבר זה מתאים לפסוק נוסף המופיע בפרשת ויצא ובו נאמר: "ויונהג את כל מקנהו ואת כל רכשו אשר רכש, מקנה קנינו אשר רכש **בפדן ארם**, לבוא אל יצחק אביו ארצה כנען" (לא, יח). כיון שבפסוק זה נאמר שיעקב חזר אל יצחק, לא נאמר בו "חרן", אלא "פדן ארם", הביטוי שבו השתמש יצחק?²

ב. כיצד יתיישבו הפסוקים בהמשך הספר?

אף על פי שהסבר זה מיישב פסוקים רבים, מכל מקום אין הוא מיישב פסוקים נוספים שבהם נזכרת פדן ארם בהמשך ספר בראשית, שלא נאמרו בקשר ליצחק:

"ויבא יעקב שלם עיר שכם אשר בארץ כנען, בבאו **מפדן ארם**, ויחן את פני העיר" (לג, יח).

"וירא אלקים אל יעקב עוד בבאו **מפדן ארם**, ויברך אותו" (לה, ט).

"אלה בני יעקב אשר ילד לו **בפדן ארם**" (לה, כו).

"אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב **בפדן ארם**" (מו, טו).

מדוע בכל המקומות הללו האריכה התורה וכתבה "פדן ארם" במקום "חרן"?

כמו כן ישנו פסוק נוסף שבו כתוב רק "פדן" ולא "פדן ארם":

"ואני בבאי **מפדן** מתה עלי רחל" (מח, ז). בפסוק זה אין אריכות לשון, אך גם עליו יש לשאול מדוע לא נאמר בו "חרן"?

¹ רש"י כו, ב ומקורו בבראשית רבה סד, ג.

² על השאלה מדוע נזכר בפסוק זה רק יצחק, ולא נזכרה גם רבקה, עיין ב"משך חכמה" על הפסוק, ובמאמר "מדוע נענש יעקב על שהייתו בבית לבן?" בהמשך פרשה זו.

ג. המשמעות הרוחנית של "פדן ארם" מול "חרן"

על הפסוק בתחילת פרשת תולדות "וייהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה בת בתואל הארמי מפדן ארם אחות לבן הארמי לו לאשה" (כה, כ), כתב רש"י: "וכי עדיין לא נכתב שהיא בת בתואל, ואחות לבן, ומפדן ארם³? אלא להגיד שבחה שהיתה בת רשע, ואחות רשע, ומקומה אנשי רשע, ולא למדה ממעשיהם".

נמצאנו למדים מדברי רש"י שהשם "פדן ארם" מלמד על צדקותה של רבקה, ולהבדיל, על רשעות אנשי המקום, יותר מאשר השם "חרן".

מדוע? דבר זה ניתן ללמוד מדברי ה"משכיל לדוד" (על רש"י שם) בהסבר השם "פדן ארם". רש"י שם כתב: "על שם ששני ארם היו: ארם נהרים וארם צובה, קורא אותו 'פדן', לשון 'צמד בקרי' (שמ"א יא, ז), תרגום: 'פדן תורין'". דברי רש"י קשים לכאורה: כיצד שייך לומר שרבקה היתה משני ארם? והרי רבקה היתה מארם אחת, היא ארם נהרים, כפי שמפורש בפסוק: "ויקם וילך אל ארם נהרים אל עיר נחור" (כד, י)!

שאלה זו שאל ה"משכיל לדוד" ותירץ: "יש לומר שאף זה מן השבח של רבקה: שלא זו בלבד שכל בני עירה היו רשעים, אלא גם בני העיר אשר סביבותיה כולם רמאים, ואפילו הכי היא היתה כשושנה בין החוחים".

כלומר גם אדם צדיק, שאנשי מקומו רשעים אבל אנשי העיר הסמוכה צדיקים, יכול למצוא לעצמו חברה טובה בעיר הסמוכה. אבל כאשר גם אנשי העיר הסמוכה כולם רשעים, הוא עלול להיות מושפע מכל סביבתו רק לרעה, ואין לו ממי ללמוד דברים טובים. אם גם במצב כזה הוא נשאר צדיק, הרי שהוא התאמץ מאד להישאר בצדקותו ולא ללמוד ממעשיהם הרעים של אנשי מקומו, ועל כך יש לשבח.

יש להוסיף על דברי ה"משכיל לדוד", שהכינוי "פדן ארם" מתייחס לשתי **ארצות**, ולא רק לשתי **ערים**, ואם כן שבחה של רבקה גדול עוד יותר, שכן לא רק בעירה ובעיר הסמוכה היו כולם רשעים, אלא גם בכל ארצה ובכל הארץ הסמוכה היו כולם רשעים, ואף על פי כן לא למדה ממעשיהם!

לפי זה נראה לומר שבכל מקום שהתורה כתבה "פדן ארם" היא באה לרמוז או להדגיש נקודה זו של רשעות אנשי המקום, ומתוך כך את שבח הצדיקים שהיו שם ולא למדו ממעשיהם:

א. כאשר חזר יעקב מלבן הדגישה התורה (לג, יח) שהוא חזר **מפדן ארם**, כדי להגיד שבחו של יעקב שלא למד ממעשיהם הרעים, וזכה שדי' יתגלה אליו ויברך אותו (לה, ט).

³ יש להעיר שעדיין לא נכתב על רבקה שהיא היתה מ"פדן ארם", אלא מ"ארם נהרים", ולכן רש"י מבאר רק כאן את הביטוי "פדן ארם", כיון שכאן הוא נזכר בפעם הראשונה.

ב. גם על בני יעקב הדגישה התורה (לה, כו; מו, טו) שהם נולדו **בפדן ארם** מאותה סיבה – להגיד שבחם שלא למדו ממעשיהם הרעים של אנשי המקום.
ג. גם הפסוק "ואני בבאי **מפדן** מתה עלי רחל" (מח, ז) מתפרש על פי זה שבגלל רשעות לבן ואנשי פדן ארם, שעבדו עבודה זרה, מתה רחל על שגנבה את התרפים אשר לאביה (רש"י לא, לב)⁴.

נראה שזו גם הסיבה לכך שכאשר שלח יצחק את יעקב ללבן אמר לו: "קום לך **פדנה ארם**". דהיינו שיצחק הזהיר את יעקב שיִדע שכל אנשי המקום רשעים ועליו להיזהר שלא ללמוד ממעשיהם הרעים. יעקב הבין את דבריו של יצחק והלך על דעת כן שיזהר מחברתם הרעה של אנשי פדן ארם, ולכן נאמר: "וישלח יצחק את יעקב **וילך פדנה ארם**", וכן: "וישמע יעקב אל אביו ואל אמו **וילך פדנה ארם**".

ד. מדוע רבקה לא הזהירה את יעקב?

יש לשאול: מדוע רבקה לא הזהירה את יעקב מפני רשעותם של אנשי מקומה? והרי היא הכירה אותם טוב יותר ממה שהכירם יצחק!
 נראה לענות על כך שתי תשובות:
 הראשונה: רבקה צריכה היתה לומר ליעקב את המקום המדויק, כפי שנוזכר לעיל.
 השנייה: על פי הגמרא במסכת סנהדרין, שם רואים את ההבדל בין הדרכת האב את בנו, להדרכת האם את בנה.

בגמרא במסכת סנהדרין (קג, ע"א) נאמר: "מאי דכתיב 'לא תאנה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלך' (תהלים צא, י)?
 'לא תאנה אליך רעה' – שלא ישלוט בד יצר הרע.
 'ונגע לא יקרב באהלך' – שלא תימצא אשתך ספק נדה בשעה שתבא מן הדרך.
 דבר אחר: 'לא תאנה אליך רעה' – שלא יבעתוך חלומות רעים והרהורים רעים.
 'ונגע לא יקרב באהלך' – שלא יהא לך בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים.
עד כאן ברכו אביו.

מכאן ואילך ברכתו אמו: 'כי מלאכיו יצוה לך, לשמרך בכל דרכיך. על כפים ישאונך, פן תגף באבן רגלך. על שחל ופתן תדרך, תרמס כפיר ותנין' (שם, יא-יג).
 פירש רש"י שם: "לפי ענין הברכות יש לידע סידור הברכות, **שכן דרך האב בדברים האלו:** בספק נדה, **וביצר הרע, ובהרהורים רעים,** ובבנים ותלמידים שלא יקדיחו תבשילם ברבים. אבל אשה אינה נותנת דעת בכך, אלא מהמרכת הלב שיש לה מתפללת על בנה שינצל מאבן נגף ומרוחין ושדין, לפיכך קא דריש לפי הענין שאלו ברכות ברכתו אמו: 'כי מלאכיו יצוה לך'".

⁴ ומקורו בבראשית רבה ע"ד, ט.

נמצאנו למדים שהאב הוא המדריך את בנו בעניינים הרוחניים יותר מן האם, ולכן יצחק הוא שהזהיר את יעקב מפני רשעותם של אנשי פדן ארם יותר מרבקה.

סיום

על דברי משה לבני ישראל "שימו לבבכם לכל הדברים אשר אני מעיד בכם היום... כי לא דבר רק הוא מכם, כי הוא חייכם" (דברים לב, מו-מוז), כתב רש"י: "צריך אדם שיהיו עיניו וליבו ואזניו מכוונים לדברי תורה... אין לך דבר ריקן בתורה שאם תדרשנו שאין בו מתן שכר...". גם נקודה שולית לכאורה, כמו ההבדל שבין "חרן" ל"פדן ארם", מלמדת אותנו לימודים חשובים על מעלתם של הצדיקים, שאינם לומדים ממעשיהם הרעים של הרשעים, ועל הדרכתם את בניהם בדרך הישרה.⁵

---

⁵ כמו כן אולי ניתן ללמוד ממנה על מעלתו המיוחדת של יצחק, שלא נתן דעתו על ענייני חוץ לארץ, אלא היה מרוכז כולו באהבת ארץ ישראל.